

**РОМАНЪТ „ТЮТЮН” ОТ ДИМИТЪР ДИМОВ
И НЕГОВИТЕ НЕОЧАКВАНИ ИНТЕРПРЕТАЦИИ**

Юлиян Разсуканов

докторант към департамент „Нова българистика“

Нов Български Университет - София

Резюме: Всяко произведение на изкуството с течение на времето може да придобива нов, дори и неочакван смисъл. Понякога обаче той съвпада с вложената от автора интенция, защото възниква своеобразна повторителност между онова, което той е анализирал в миналото, и актуалното настояще. Непредвидено съвпадение. Така се получава и с романа на Д. Димов „Тютюн”, който има две редакции, без те да променят основното му значение. То се отнася към водещия социален конфликт след 20-те години на XX в. – сблъсъкът между олигархичните форми на управление и онези човеци, които се стремят да живеят достойно, да имат своята автентична екзистенция, защото това вече е възможно, благодарение на модерната цивилизация.

Ключови думи: чистка, комунизъм, социалистически реализъм, олигархия, мафия, Аркадия, утопия, антиутопия, гибелен мираж.

THE NOVEL "TOBACCO" BY DIMITAR DIMOV AND ITS UNEXPECTED INTERPRETATIONS

Julian Rzsukanov

PhD Student at the Department of New Bulgarian Studies,
New Bulgarian University, Sofia

Abstract: Over time each work of art can acquire a new, even unexpected meaning. Sometimes, however, this meaning coincides with the author's intention, because there is a kind of repetition between what the author has analyzed in the past and the current situation. An unforeseen coincidence. This is also the case with Dimitar Dimov's novel "Tobacco", which has two editions which didn't change its main meaning. This meaning refers to the leading social conflict after the 1920s - the clash between oligarchic forms of government and those people who strive to live with dignity, to have their authentic existence – an aspiration which is possible thanks to the modern civilization.

Key words: political purge, communism, socialist realism, oligarchy, mafia, Arcadia, utopia, anti-utopia, fatal mirage.

Общозвестен е фактът, че значимите творби на изкуството не само надживяват своите автори, но и придобиват собствено битие. В него се намесват фактори, които няма как да бъдат изцяло предвидени. Тяхното влияние понякога обаче е от изключително значение. В конкретни случаи въздействието им е толкова значимо, че променя начина, по който бива интерпретирано произведението. Подобен феномен в българската литература може да бъде установен по отношение на романа „Тютюн” от

Димитър Димов. И ако при създаването му писателят е могъл да предвиди нещо, точно определено и съобразено с императивите на настоящето (петдесетте години на миналия век), то със сигурност не е могъл да прозре как ще бъде възприемана и осмисляна творбата му извън тях, но е имал определени очаквания, най-малко защото е трябвало да преработи своята творба.

Добре познати са причините, поради които авторът е принуден да преработи произведението си – директният натиск на налагащата се агресивно, дори престъпно, комунистическа идеология, а и социална практика във всички сфери на политическия и на обществения живот в Н. Р. България (от 1946 година, след влизането в сила на т.нар. Димитровска конституция). Това се отнася и за изкуството, което се възприема като оръдие на класовата борба. Специално внимание е отделено на литературата по силата на факта, че тя в този момент все още е относително самостоятелна, а и основна медия, що се отнася до персоналното, а отчасти – и за масовото възприемане на информация. Нещо, много сходно със съвременния Интернет. Затова и контролът върху нея е първостепенна задача за всеки тоталитарен режим. Чистката на буржоазните и на профашистките елементи в българската литература е извършена почти веднага след 9 септември 1944 г. Още преди комунистите „законово” да наложат своята диктатура след Референдума от 1946 г. и при управлението на регентите в Царство България. Потвърждение за това е речта на Тодор Павлов – регент, почетен председател на Българския писателски съюз, произнесена на 10 декември 1944 г., в която той категорично заявява, че българските писатели се намират във война със „смъртния враг на българския народ” (Дойнов 2017: 244), на българската държава, култура, но и на славянските народи, включително на руския и на югославския. Война

срещу врага на свободолюбието и демокрацията въобще (като това пропагандно клише не е свързано единствено с все още продължаващата Втора световна война – б.а.). След това пламенно встъпление следва императивно обобщение: „Оттук именно непосредствено следва, че за Писателския съюз, както и за всички наши обществени организации, ЧИСТКАТА Е ЗАКОН” (Дойнов 2017: 245). Според изказването на другаря Т. Павлов тя трябва да бъде базирана само на политически и идеологически критерии, на борбата срещу фашизма, българския национализъм, фройдизма, индивидуализма. Борба срещу всичко, противоречащо на интересите на българския народ, всъщност на интересите на Отечествения фронт (ОФ), който е доминиран от Българската работническа партия - комунисти /БРП(к)/. Зад тези, изцяло пропагандни клишета, фасадно защитаващи интересите на българския народ, стои почти арогантно неприкритата истина. Чистката е насочена срещу всички, които имат талант или поне творческа дарба (което означава и краен субективизъм, граничещ с разчистване на лични сметки).

Романът на Димитър Димов „Тютюн” в първия му вариант (1951 г., с тираж 4000 броя) е приет със значим интерес от читателите, свидетелстващ за художествените умения на автора му, което е предпоставка и за творческа завист. Проблем създава и фактът, че той е удостоен с Димитровска награда през 1952 г. (не без благословията на Вълко Червенков). Това означава и признание за идеологическата коректност на Димитър Димов спрямо т.нар. социалистически реализъм, налаган като единствен творчески метод в изкуството. Тоест – писателят е предвидил всички конюнктурни обстоятелства, с които не е могъл да не се съобразява в този момент. Тогава наистина остава нещо като загадка защо се случва онова, което е известно като съд над романа „Тютюн”. Началото е поставено

от статията на Пантелей Зарев във вестник „Литературен фронт“, бр.10 от 6 март 1952 г. – „За пълната победа над антиреалистичните явления“ (има и други поети и писатели, засегнати от „несправедливостта“ при присъждането на Димитровска награда – Георги Караславов, Стоян Ц. Даскалов, Петър Славински и др.). В началото на същата година – 1 януари 1952 г. – е и личното писмо (телеграма) на др. Вълко Червенков, с което той честити на др. Димов настъпването на Новата година, поздравявайки го от все сърце за романа „Тютюн“, който дочита „с превелика радост за нашата художествена литература“ (Иванова 2009: 29). Тази оценка на първия човек в партията и в държавата, както и читателският интерес, оставят усещането, че най-вероятната причина за съда над „Тютюн“ е следствие от лична „чистка“, обоснована на завист (заради Димитровската награда – б.а.). Към това насочва и фактът, че Вълко Червенков няма никакви проблеми по отношение на своята абсолютна власт, а и не той е инициаторът за съда над романа на Д. Димов. Така политическите причини и нарушаването на принципите на социалистическия реализъм могат да бъдат възприемани само като външна форма, прикриваща личната завист (не само на П. Зарев).

По-важно в тази ситуация е, че идеологическото и политическото изглеждат решаващи по отношение на „процеса“ над „Тютюн“. Поради тази причина романът и неговият автор най-често биват възприемани като „колективна“ жертва на тоталитарната комунистическа власт в сферата на изкуството, която премахва свободата на словото. Самият Димитър Димов, поне пряко, не отрича влиянието на политическата и на идеологическата конюнктура, особено при преработката на романа. Дори заявява, че се съобразява с дадените му, като следствие от осъждането на „Тютюн“, указания и съвети. Нещо повече – изрично отбелязва, че се води не толкова от предвиждането, колкото от убеждението (съвсем оправдано), че иначе

творбата му повече няма да бъде отпечатана. В едно свое писмо (от 17.IX.1952 г.) лично до Вълко Червенков Димитър Димов декларира какво е следвал при преработката на романа. Особено предимство е дадено на статията на самия В.Червенков – „За романа „Тютюн” и за неговите злополучни критики”, публикувана във вестник „Работническо дело” на 16 март 1952 г. На един конкретен пасаж от нея Д. Димов се позовава директно, като го цитира и в своето писмо: „При по-голямо вдълбочаване в нашия обществен живот от преди Девети септември авторът неминуемо би отделил по-широко място за борбите на работническата класа, въпреки замисъла му да представи не работничеството, а разложението на буржоазията” (Иванова 2009: 123). По същество тази другарска критика от страна на В. Червенков наистина може, дори формално, лесно да бъде спазена при преработката. Разбира се, Димитър Димов взема предвид и други „другарски” наставления – намаляване на „описанието на вражеския лагер и особено на Ирина и Костов” (Иванова 2009: 123); добавяне на образ антипод на Ирина, който да е от работническата класа и т.н. Като се вземе предвид и задължителното добавяне на нови 250 страници, крайният резултат е предизвестен – повествователен текст, който, даже само като обхват и „вдълбочаване“ в детайлите по отношение на събитията и на персонажите, придобива параметрите на епос. За онзи политически момент точно използването на епическата форма в романната проза е един от начините българските писатели доста сполучливо да заобикалят цензурата, привидно следвайки социалистическия реализъм. Но той, като творчески метод, относително е спазен дори и в първия вариант на романа „Тютюн” (който не е епически – б.а.). Това се отнася за историческата правдивост, свързана с борбите на работническата класа, с партизанското движение (в тази насока редакционните поправки са минимални – б.а.), дори и с вярата в светлото

бъдеще (комунистическото), особено във финалната част на творбата. Поради тези художествени особености на първия вариант на романа не е имало обективна причина Д. Димов да не получи Димитровска награда за литература.

В този контекст оценката на Вълко Червенков е изцяло вярна. Той греша само в едно – целта на „Тютюн” не е да представи „разложението на буржоазията” (Иванова 2009: 123), а въобще на човека в модерния, в стария свят според повествованието в творбата (на „Никотиана“ и на Немския папиросен концерн). Тази цел остава непроменена и при преработката на романа. Нещо повече – разширява своя обхват и налага, с още по-висока степен на категоричност, антитеза на претенцията на комунистите, че те са строителите на новия свят – на светлото бъдеще на човечеството. За подготвения читател никак не е трудно да разбере тази индиректно, чрез контекста и дискурса, въведена гледна точка на Д. Димов, особено в преработения „Тютюн” (в първия вариант на „Тютюн”, както и в романа „Осъдени души”, авторът заема почти неутрална политическа позиция – б.а.). Виждането на писателя не е изведено само на контекстуално ниво, не е изразено единствено индиректно чрез т.нар. от литературната критика логика на допълненията, а може недвусмислено да бъде установена и на текстово ниво. Достатъчна е съпоставката между финалните фрагменти в двата варианта на романа „Тютюн”, като трябва добре да бъде взет предвид и текстът от края на романа „Осъдени души” (идентичен с финала на непреработения „Тютюн”, но отличаващ се в редактирания вариант) и всичко става ясно.

Крахът на надеждите, особено на големите – за светлото комунистическо бъдеще, е неизбежен. Като основа Д. Димов използва финала (пак преработван, но поради други причини) на известния роман на

Чарлс Дикенс „Големите надежди“. Същото обаче се отнася и за всички, актуални в първата половина и в средата на ХХ в., идейни системи, политически доктрини или лични виждания от визионерски тип, които обещават, а в някои случаи дори започват да реализират на практика онова, което може да бъде наречено нов свят. Няма значение дали този нов свят ще носи белезите на комунистическото светло бъдеще, или на Царството божие. Абсолютизирането на която и да е идея, въздигането ѝ в ранг на божество или на неотменимо бъдеще, още повече нейното следване от страна на хората с несломимия устрем на истинските адепти, категорично ще доведе само до едно. До неизбежен крах на всеки велик идеал, на всяка нова и голяма надежда. Точно двадесетото столетие в първата си половина (а и по-късно, особено след 1990 – 1991 г. – б.а.) е белязано с няколко етапа на възход на оптимистичните човешки очаквания, последван от техния крах и свеждането им до абсолютна безнадеждност (поне за България тази закономерност е факт – б.а.). За да бъде компенсирана тя, следва ново неистово търсене на надежда. Толкова възвишена, че прераства в свръхутопизъм. Когато той достигне до преминаването на идеите във форма, т.е. – започне създаването на неговия продукт – утопията – тя много бързо се трансформира в антиутопия. На нейната база се поражда нов утопизъм ... и така цикълът се повтаря. Също като пандемия, чийто причинител само е бил потиснат. После е мутирал (в някакъв междинен гостоприемник) и отново взема своите жертви. За човек като Д. Димов – с ясно изразени интереси към философия, психология, право, изкуство и безспорни компетентности в областта на ветеринарната медицината, живеещ около средата на ХХ в., дори и да е станал член на БРП(к) на 5 юли 1946 г. (в оня момент необходим „екзистенциален“ компромис – б.а.) няма как да не е

ясно, че изходът от повторителността на тази пандемия от идеализъм, водещ до антиутопия в реалността, са ваксините.

Точно тази цел на романа „Гютюн” – да даде възможност на читателя, на подготвения, на имащия съответния тезаурус, да изгради сам свои антители, които да го предпазват от заразяване с прекомерен утопизъм, не е „видял” др. В. Червенков, а и много други след него.

Що се отнася до запазването и от страна на самия Д. Димов на привидната подчиненост на романа „Гютюн”, особено преработения, на политическия диктат на тогавашната обществена и партийна конюнктура, това е много удобно прикритие за истинските цели на автора. Що се отнася до проблема дали Димитър Димов е могъл да предвиди, че някога комунистическият режим в България ще бъде премахнат, хипотезата подлежи на сериозно съмнение. Но че зад политически коректната форма може да бъде маскирано наистина детайлно и задълбочено антропологическо изследване, насочено към осъдеността на човешките души, към тяхната странна подвластност на неясни идеали и непостижими реално ценности, в това няма съмнение. Такъв подход използва и Й. В. Гьоте в леседрамата „Фауст”, в която съвършената форма сама възпроизвежда съвършено съдържание, а пишещият няма конкретна, предварително определена идея. И колкото и авторът да поддържа истинността на това твърдение, а и Гьоте, и Димов заявяват, че е важна формата, а не идеята, това е само твърдение. Доминацията на формата е привидна. Мотивите на двамата творци са различни, но целта е една. Колкото и да е непредвидимо как в бъдеще хората, които четат, ще възприемат и осмислят една книга, авторите се стремят техните истински послания да останат скрити зад някаква фасада, която привидно изглежда лесно разбираема. Но това е само екстериор. Той остава непроницаем, но

единствено за онези, които четат просто с очи, на телесно ниво (ако бъде перифразирано Евангелието), а и според някаква предварително наложена или пък възприета гледна точка за творбата. Например – романът „Тютюн” е антиреалистичен, романът отразява вярно борбата на комунистите срещу монархофашизма и капитализма или – романът е жертва на един репресивен тоталитарен режим. Ако текстът бъде „четен” като самостоятелен литературен феномен, следващ единствено „законите” на изкуството, тогава външната форма не е водеща. Всеки автор, включително и Димитър Димов, ако има настина значима творческа дарба, лесно може да предвиди, а и да очаква, такъв тип „четене”. Може и преднамерено да го направлява, използвайки система от кодове. Те обаче не са тайни, а много добре известни, макар и извън текста на конкретната творба, в която са въведени. Възможността за съществуването на подобен подход е цивилизационна. От началото на миналия век вече започва да става факт наистина нов етап в развитието на човечеството – базиран на масовата култура и на масовата комуникация. Те, в съчетание с нарастващото образователно ниво на условните читатели, обективно дават възможност на авторите, включително и на писателите, да структурират така своите произведения, че те да бъдат разбираеми, но само ако бъдат възприемани и осмисляни като фрагмент от вече съществуваща метатекстова система. Романът или романите с еднакво заглавие – „Тютюн” – не са изключение. Техният автор дори преднамерено я използва, за да въведе своите интенции. Те, дори и в редактирания заради социалистическия реализъм и комунистическата идеология вариант на творбата, не са единствено и само политически. Основният обект на художествено изследване, както е и въобще в изкуството, наричано модерно или постмодерно, е човекът. Но не като абстрактна категория или научно определена биологическа форма, пребиваваща в конкретен социум. Водеща

е представата за човека като автономно същество, като личност, имаща свое не само обществено, а и индивидуално, интелектуално съществуване. Чрез него обаче, дори и когато човекът функционира само като персонаж в конкретен художествен текст, може да бъде изследвана цялата обществена, включително и политическа, система. Човекът сам става част от нея и дори ѝ влияе чрез себе си и чрез своето живеене. Тази специфична тъждественост е следствие от т.нар. Модерна епоха.

Тя самата, като културологично явление, поне в цивилизацията от европейски тип, предполага, дори предопределя подобно съотношение. Както отбелязва Ерих Фром в „Революция на надеждата“: „Изучаването на системата Човек ни позволява да видим кои точно фактори в обществено-икономическата система влияят на човека, как смущенията в системата Човек създават неравновесия в цялостната обществена система” (Фром 2005:14). Така подхожда и Димитър Димов, включително и в преработения според изискванията на социалистическия реализъм роман „Тютюн”. Пак в центъра на повествованието остава човекът, преминал като персонификация в творбата. Наложено на автора изискване да добави положителен герой – Лила – само разширява възможността да бъдат изследвани смущенията и недостатъците, вече конкретно в обществената система, отговаряща на социализма и на неговата идеологическа основа – марксизъм-ленинизъм. Те могат да бъдат обобщени чрез понятието утопизъм. Нещо повече, основната цел – комунистическият обществен строй, е непостижима утопия. Но това е по-скоро общият дискурс на „Тютюн” (включително и на непреработения), който би трябвало да бъде известен, поне за онези читатели, които не са политически предубедени. На тях също така трябва да им е добре известно и още нещо. Старият обществен ред, старият свят, обоснован на друг утопизъм, макар и наричан либерален, не трябва да продължава да

съществува без промяна, защото генерира огромни социални неравенства. Този е обективно наложеният културологичен контекст, спрямо който романът „Тютюн“ е ориентиран като смисъл на повествованието. То обаче не се отнася само към тези общоизвестни факти. Най-значимото художествено изследване е насочено към човешките персонификации, а чрез тях – към социалните системи. Според художествената условност на творбата – към стария и към новия свят. Техните недостатъци, слабости и дисбаланси зависят от самите човеци, които принадлежат и към съответните светове или по-точно – социални системи. Такъв феномен, както отбелязва и Е. Фром, обективно съществува. На тази основа значение имат онтологичните причини за възникването му. В случая с романа „Тютюн“ те се отличават със специфични особености, които са в определена степен уникални, поне за българския обществено-политически контекст. Не защото реално към настоящия момент съществуват два романа с едно и също заглавие и от един и същи автор, а защото тяхното разбиране става възможно не в съвременето, когато са публикувани. Причината за това не е принудителното редактиране на творбата. То практически не е засегнало нейния основен смисъл. Той не е контекстуално „кодиран“, а е изведен директно на текстовото ниво – борбата срещу олигархията. Тя е непроменящият се фундамент, определящ истинския смисъл и в двата варианта на „Тютюн“. Няма значение дали тяхното интерпретиране ще се отнася за победата на социализма в България, или за неговия крах в края на 90-те години на XX в. И в двата случая творбите (ако „Тютюн“ бъде възприеман като два наистина различни романа) на Д. Димов имат определено значение. То не е могло да бъде точно разбрано в момента на публикуването на двете редакции – в началото на 50-те години на миналия век. Причините, освен политически, са и исторически. Втората световна

война, радикалният преход от демокрация, имаща и белезите на либерализъм, към диктатура на пролетариата и започващо изграждане на първата фаза от комунистическото общество, налагат други императиви. Социалистическият реализъм в изкуството е тяхната пряка реализация. Тя предполага и директно отрицание на буржоазно-капиталистическите ценности. Поне такава е идеологическото клише. Ако то е било спазено от автора, тогава значимостта на романа „Тютюн” би била минимална. Но и в двата варианта на творбата Д. Димов не е следвал този относително лесен за постигане повествователен подход. Писателят не насочва вниманието си единствено към обществените обстоятелства, а към условните човешки персонафикации, свързани с тях.

Това се отнася и за Лила, която би трябвало да отговаря най-точно на идеологизираното клише за положителен герой. На пръв поглед изискването е спазено. Но зад тази форма стои относително лесен за разбиране от читателя модел на причинно-следствени, дори диалектически свързаности, които придават на персонажа спецификите на лишено от човешки параметри „същество”, което е един от гибелните миражи, сътворени чрез идеологията на комунизма. Тяхната първопораждаща същност са фанатизмът и особено омразата. В случая – към стария свят. Екстремността им може да бъде правилно разбрана от съвременните за Д. Димов читатели във вече строящата социализма Н. Р. България, а и от онези, които живеят в Република България, защото тя прекалено много се доближава до образа на стария свят в „Тютюн”. Такава обществена трансформация, при която преодоляното минало преминава в ново настояще, е наистина трудна за предвиждане. Въпреки това става факт. Така интерпретацията на романа обективно преминава през нова версификация. Причината за нея е промяната в читателското възприятие. То по своеобразен начин се „връща”

преди 1944 г. и се насочва към обективната обществена първооснова на романа, без идеологическото влияние на социализма или на комунизма. Така става възможно новото семантизиране на творбата, но вече според първоначално заложения от автора смисъл. Не онзи, които са очаквали и са „открили” критиците или поддръжниците на романа „Тютюн” в началото на петдесетте години на миналия век, не социално-класов, а друг. Човешки. Ако в отделната личност има нещо порочно, то ще се прехвърли и в социалната система. Достатъчно е носителят на порочността да има значимо влияние – икономическо и политическо. В романа „Тютюн” тя се свързва със стария свят. С България, която, под управлението на Цар Борис III, според коментара на повествователя в романа, започва да прилича на митологичната Аркадия: „След стопанската криза и двата преврата – от които единият имаше за цел да ограничи, а другият, напротив, да засили прерогативите на монарха – страната заприлича на древната Аркадия, сякаш в нея нямаше бедност, злодеяния и потисничество. Негово величество продължаваше да кара локомотиви и да смайва чуждестранните учени със знания за пеперуди и редки растения, за които прочиташе набързо в дворцовата библиотека преди аудиенцията” (Димов 1992: 287). Димитър Димов има предвид конкретни събития, включително и това, че на 30 юни 1939 година е пуснат в експлоатация железопътният участък от Якоруда до Белица (теснолинейка). Цар Борис III сам кара локомотива на първата влакова композиция. Но освен контекста за това кой всъщност управлява държавата България, която все пак е монархия, съдържа в себе си и още нещо – митологизиран социален уклон. В съвременната българска лексика Аркадия не е синоним на „страната на щастието”, но така е и досега в руския език. Тази обаче е по-скоро външната пропагандна версия на управлението на един Цар, който, реално, извън художествената условност на романа

„Тютюн”, наистина се е ползвал с обичта на огромна част от своите поданици. Този факт обаче не променя обективните обстоятелства. Те нямат почти нищо общо с Аркадия или поне с идеалната държава, дори и само според виждането на Платон в „Държавата”, обоснована на справедливостта. Реално в България властват политическата корупция и кукленият театър, условно свързан с татко Пиер, съставен от министри, депутати, кметове, полицейски началници, дори и прекупвачи на дребно, с които разполага „Никотиана”, за да гарантира своите печалби. Така се получава и мафията, към която са насочени разсъжденията на Чакъра по време на тютюневата стачка. Мафията има истинска власт в Царство България, а чрез нея – шепа свръхбогати контролират всички българи до степен, че да се разпореждат с живота и със смъртта им (поради тази причина умира Чакъра). Техните интереси са обслужвани и от демократично разделени власти. Няма значение, че Царят кара влака. Той просто си стои в локомотива, а какво става във вагоните на влака – не го интересува. Няма съмнение, че подобна антиутопия, в която отделният човек, въпреки че има законови права и лична свобода, практически не може да ги реализира, освен ако не разполага със съответното количество пари, за да си плати (наскоро един от братята Бобокови го потвърди в телевизионно интервю), не може да бъде възприета без съпротива. Този обществен модел трябва да бъде заменен с друг, дори и това да стане чрез насилие, но без прекалени крайности.

Старият свят трябва да бъде премахнат. За Димитър Димов такава необходимост без съмнение съществува, но не защото е привърженик на марксистко-ленинската идеология, а защото не може да има нормално мислещ и непредубеден човек, който да приеме като добро обществото, политическата система, пораждащи огромни неравенства, в чиято основа са

единствено икономическият интерес, богатството и собствеността. В това разделение има изконна антихуманна социална несправедливост. Проблемът възниква от начина на нейното премахване. Той не е следствие от генезис, от логичното развитие на самия живот или поне на производителните сили и на производствените отношения, а е скокообразен, революционен акт, като за България е и почти криминален. На нея социализмът ѝ е натрапен със силата на оръжието (според Сократ от „Държавата” на Платон олигархия се създава с насилие – б.а.), чрез инвазия на Съветската армия и пак благодарение на нея е установен новият строй. Към 50-те години на миналия век, по разбираеми причини, дори и да желае, авторът на романа „Тютюн” не може директно да постави проблема какви ще са резултатите от тази, привнесена отвън, с оръжие и придобила конкретни физически форми, комунистическа утопия. Дали тя ще доведе до нещо по-добро за хората, ликвидирайки стария свят – на олигархията, мафията и на капитализма – си остава доста съмнително политическо обещание. „Класическият” капитализъм е заменен от олигархия (затова и държавата, за сметка на данъкоплатците, спасява фалиралите банки, както преди няколко години стана и с КТБ в Република България, „членка” на Европейския съюз – б.а.). Затова и неговото унищожаване, особено насилствено, физически, няма да доведе до нейната ликвидация. Самата олигархия единствено ще претърпи метаморфоза – от частна ще стане социалистическа, тоест – партийна. Ако бъде перефразиран финалът на „Фермата на животните” от Джордж Оруел, прасетата революционери ще станат човеци експлоатори. Независимо от промените, олигархията ще остане и ще продължава да управлява обществото по същия начин, като преди революцията или преди съответната „промяна”. Дори с много повече репресия, макар и индиректна, ще контролира всички „животни”, лишавайки ги от индивидуалност и от право

на избор. Властта на господаря общество е не по-малко тиранична от властта на капиталиста.

Според романа „Тютюн” истинската борба, не само тази, която е преди 9 септември 1944 година, а въобще социалната борба в модерния свят, не трябва да е срещу капитализма, а срещу „тиранията на олигархите” (Димов 1992: 603). Това наистина вече е кодирано съобщение. То се отнася към визията, че борбата продължава и след като старият свят вече е унищожен (включително и като форми на собственост). Същевременно означава и нещо друго – че тази борба, която е водена от комунистите, не е била насочена срещу истинския враг на хората (а е целяла просто власт – б.а.), който не е капитализмът, нито е собствеността, а олигархическо-мафиотският модел на управление на обществото. Той е следствие от всяко насилствено овладяване на обществената власт – чрез оръжие или чрез други средства – например пари и корупция, приватизация, демократични избори и дори референдуми. Икономическият или политическият куклен театър, контролиран от олигархическо-мафиотския конкубинат, в който участва и държавата, ще управлява всичко и всички отвъд видимата за обществото сцена (сега някои българи, които имат проблем с артикулацията, го наричат задкулисие, а не задкулисниост – б.а.). Чрез него една група хора, без значение дали те са обединени в корпорация, монопол, политическа партия, или организирана престъпна група, поставя под своя контрол всички останали членове на социума, лишавайки ги от възможността за достоен човешки живот (включително и икономически). Този парадокс не е преодолян и към началото на XXI век, а борбата срещу олигархията (не само в България) все още продължава. В тази насока възниква поредният неочакван дискурс на романа „Тютюн”, защото той се оказва актуален повече от 60 години след последната редакция на творбата. Така се получава

и това своеобразно противоречие. Цялостният смисъл на романа „Тютюн“ от Д. Димов не може да бъде разбран към момента на завършването и публикуването на творбата – началото на 50-те години на ХХ в., още по-малко в контекста на социалистическия строй. Това става наистина възможно, едва след като той беше премахнат, когато се възстанови демокрацията в България, без да бъде реставрирана монархията, но със всички онези гибелни миражи и нетелесни болести, следствие от либералния политически и икономически модел, срещу които не е противодействала „ваксината“, създадена чрез романа „Тютюн“. Много бързо се възродиха и олигархията, и мафията, и куклените театри на задкулисниостта. Потвържденията за този факт са прекалено много и достатъчно „популяризирани“ медийно, в реално време, за да се нуждаят от коментар. Остава само да се сбъдне и другото предвиждане, осъществено чрез романа „Тютюн“ – борбата, истинската борба срещу олигархията и мафията, но не заради овладяването на обществената власт, а заради реална социална промяна, обоснована на човешката справедливост и логичността на самия живот.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

Димов 1992: Димов, Димитър. Тютюн. София: Труд, 1992.

Дойнов 2017: Дойнов, Пламен. Чистката в Съюза на българските писатели:1944. София: Кралица Маб, 2017.

Иванова 2009: Иванова, Екатерина. Димитър Димов – Архив. София: Гармонд, 2009.

Фром 2005. Фром, Ерих. Революция на надеждата. София: Захарий Стоянов, 2005.

<https://slovar.cc/ist/mi/>. 2010-2020 Словари, энциклопедии и справочники - Slovar.cc